

Emlékezés Id. Andrássy Gyulára (1823-1890), a Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági és tiszteleti tagjára

Remembering Gyula Andrássy Sen. (1823-1890), Member of Directorate and Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences

Id. Andrássy Gyula élete és pályaképe jól dokumentáltak mondható.¹ Maga családnevét Andrásy alakban írta,² de jelenleg kizárólagosan az Andrássy formát alkalmazza a történettudomány, valamint a modern lexikográfiai irodalom.

Csíkszentmihályi és krasznahorkai Id. gróf Andrássy Gyula 1823. március 3-án³, más források szerint március 8-án⁴ született. Születési helyét illetően több elképzelés is van: talán a Zemplén vármegyei⁵ Töketerebes⁶ a legvalószínűbb, de

¹ Kákay Aranyos II. [Ifj. Ábrányi Emil]: *Gróf Andrássy Gyula. Politikai élet-és jellemrajz*. Budapest, Athenaeum, 1878. 223.; Kákay Aranyos II. [Ifj. Ábrányi Emil]: *Graf Julius Andrássy. Ein Leben- und Charakterbild*. Leipzig-Pressburg [Pozsony], Haessel-Stampfel, 1879. 220.; Monori Wertheimer Ede: *Gróf Andrássy Gyula élete és kora I. Külügyminiszteri kinevezetése*. [I. 1. A koronázásig (1-9. fejezet) I.2. [Friedrich Ferdinand von] Beust bukása és [Id.] Andrássy [Gyula] kinevezetése (10-17. fejezet) II. Az 1877. január 15-i titkos konvencióig. III. [Id.] Andrássy [Gyula] életének utolsó évei és jellemzése. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1910-1913-1913. xxxiii, 782, 1 t., xx, 522, xv, 469; Id. Szinnyei József: [Id.] Andrássy (!) Gyula [címszó]. In: Id. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái I. Aachs – Bzenszki*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1914. 166-168.; Szöts Pál: *Andrássy [Gyula]. Adomák, apróságok*. Budapest, Athenaeum, 1890. 134; Balogh Pál: *Andrássy Gyula gróf. Andrássy Gyula gróf emlékezete 1823-1890*. Budapest, Lampel R. [Róbert] Könyvkereskedése (Wodianer F. [Fülöp] és fiai), 1906. 59, (3). Magyar könyvtár sorozat; Halász Imre: Gróf Andrássy Gyula. In: Halász Imre: *Egy letűnt nemzedék. Emlékezések a magyar állam kialakulásának újabb korszakából*. Budapest, A „Nyugat” kiadása, 1911. 44-136.; Hegedüs Loránt: IV-IX. fejezetek. In: Hegedüs Loránt: *Két Andrássy és két Tisza*. Budapest, Athenaeum, 1937. 27-212.; Gulyás Pál: [Id.] Andrássy Gyula [címszó]. In: Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat I. Aachs-Bálint Rezső*. Budapest, M. K. Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium – Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1939. 552-554.; Angyal Dávid: [Id.] *Gróf Andrássy Gyula (1823-1890). [A szerző] felolvasta a Magyar Tudományos Akadémia 1940. október 2-i összes ülésén*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1941. 79. Értekezés a történeti tudományok köréből sorozat XXV. kötet, 11. szám; Ottlik György: Idősebb gróf Andrássy Gyula. *Különlenyomat a Budapesti Szemle 1944. évi áprilisi füzetéből*. Budapest, Franklin Társulat, 1944. 193-219.; Balogh Margit: Id. gr. Andrássy Gyula [szócikk]. In: Balogh Margit-Burucs Kornélia-Hay Diana-Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I. A-H*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Tudománytár, 2003. 43-44.; Koi Gyula: [Id. Andrássy Gyulával foglalkozó részek]. In: Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája. Zsoldos Ignác (1803-1885) Récsi Emil (1822-1864) Concha Győző (1846-1933) Magyary Zoltán (1888-1945)*. Budapest, Nemzeti Közszerződési Egyetem, 2013. 83-83.; Koi Gyula: [Id. Andrássy Gyulával foglalkozó részek]. In: Koi Gyula: *A közigazgatástudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kameralisztika időszakától a Magyar-iskola koráig*. Budapest, Nemzeti Közszerződési és Tankönyv Kiadó, 2014. 212. 1090. l.j.; Sebestény Sándor: Emlékképek [Id.] gr. Andrássy Gyula pályájának kormányfői szakaszáról. *Polgári Szemle* 10. évf. (2014) 3-6. szám 329-348.; Koi Gyula: A Magyar Tudományos Akadémia szabályozása. Múlt és jelen kérdései. In: Jakab András – Körtvélyesi Zsolt (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia helyzete és reformlehetőségei. Történeti és összehasonlító kitekintéssel. The situation and reform opportunities of the Hungarian Academy of Sciences*. Budapest, Osiris, 2017. 50-117.; Kozári Monika: *Andrássy Gyula*. Budapest, Gondolat, 2018. 224, 20 t.; Tökéczi László: *A bohém zseni. [Id.] Gróf Andrássy Gyula szellemi-politikai arcéle*. Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2020. 124, (5), 18 t.

² Szinnyei (1914) 167.

³ Szinnyei (1914) 166.; Balogh (2003) 43.

⁴ Wertheimer (1910-1913) I. 2., Kozári (2018) 13., Tökéczi (2020) 11.

⁵ Csupán Zemplén vármegyére hivatkozik, feltehetőleg ezzel Töketerebesre utalva: Szinnyei (1914) 166.

⁶ Id. Andrássy Gyula életrajzát a Wikipédia 41 nyelvi változatában olvashatjuk.

Kassa (Abaúj vármegye)⁷ is felmerült (a Fő utcai Andrassy-palota), és Oláhpaták (Gömör és Kishont vármegye)⁸ is szóba került, ahol az Andrassyaknak földszintes, klasszicista stílusú kastélya állott.⁹ Állítólagosan létezik egy (egyházi) anyakönyvi kivonat, amely szerint Kassán jegyezték be születését.¹⁰ A halálos ítélete bécsi születésről tudósít.¹¹

Az Andrassy család Erdélyből, Csíkszentkirályból (Csíkszék, Székelyföld, 1876-tól Csík vármegye), innen vették első nemesi előnevüket (*praedicatum*). Egy ősük, Andrassy Péter (16. század) 1550-ben kapott adománylevelet a csíkszentkirályi birtokra. Később, 1580-ban ő lett Krasznahorka várának kapitánya, ez adta a família második előnevét. A család birtokai a későbbiekben javarészt a Felvidéken feküdtek, de Zemplénben, Borsodban, illetve Szabolcsban is jelentős birtokaik voltak, mely a 19. században 100 000 kataszteri holdra rúgott. (Érdekesség, hogy összesen tíz Andrassy nevű főúri család van, melyeket különféle predikátumaik különítenek el. Közülük a legnevesebb a csíkszentkirályi és krasznahorkai gróf Andrassy família).¹²

Id. gróf Andrassy Gyula édesapja gróf Andrassy Károly (1792-1845) magyar arisztokrata nagybirtokos, országgyűlési követ. A Szabolcs Megyei Tisza-szabályozó Társulat elnöke, Gömör megyében a bányászat és kohászat előmozdítója. Édesanyja muraszombati és szécsiszigeti gróf Szapáry Etelka (1798-1876), csillagkeresztes hölgy, Erzsébet királyné [Elisabeth von Wittelsbach (1837-1898), I. Ferenc József (1830-1916) osztrák császár és cseh király (1848-1916), magyar apostoli király (1867-1916) felesége] udvarhölgye.¹³ Id. Andrassy Gyulának időrendben az alábbi testvérei születtek a közös házasságukból. Gróf Andrassy Kornélia (1820-1868). Gróf Andrassy (Andrásy) Manó (1821-1891) Gömör-Kishont, valamint Zemplén vármegyék főispánja, országgyűlési képviselő, bányavállalkozó, műgyűjtő, az MTA levelező tagja

⁷ Wertheimer (1910-1913) I. 2.; Gulyás (1939) 552. A Wikipédia német, az olasz, és a spanyol nyelvű verziója Kassát említi születési helyként.

⁸ Tőkéczi (2020) 11. (utalva a Kassára, és Töketeresre vonatkozó régebbi nézetekre), valamint korábban Oláhpatákat jelzi Balogh (2003) 43., és a magyar, valamint az angol, a cseh, a francia, az orosz, és a szlovák Wikipédia.

⁹ A problémát összefoglalja, Töketeres mellett téve le a garast az Andrassy-életmű egyik legjobb kortárs ismerője: Kozári (2018) 13.

¹⁰ Augostovič, Michal: Pred 200 rokmi sa (ne)narodil Július Andrassy-naša európska osobnost. 'Po tom, ako ho v jeho neprítomnosti spravili, urobil báju kariéru. [200 éve (nem) született [Id.] Andrassy Gyula, európai hírű személyiség, akit távollétében végeztek ki, és mesés életpályát futott be.] *Štandard*, 2023. március 8. <https://standard.sk/329273/pred-200-rokmi-sa-nenarodil-julius-andrassy-nasa-europska-osobnost-po-tom-ako-ho-v-jeho-nepritomnosti-spravili-urobil-bajnu-karieru> (Letöltés dátuma: 2025.03.10.). A szerző azt is tényként említi, hogy Id. Andrassy Gyula párizsi házasságkötésekor kassai születési helyét az anyakönyvi hivatalban személyesen közölte. Forrásait a szerző nem tette közzé.

¹¹ Szöts (1906) 9.

¹² Kozári (2018) 13.

¹³ Művei is megjelentek. Andrassy József: *Umrisse einer möglichen Reform in Ungarn, im Geiste des juste-milieu. Erstes Heft/Zweite Abtheilung*. London-Párizs, Morlot, 1833. (2), xiii, (1), 75; (1), 90. (Von A..... álnéven jelent meg mindkét füzet).

(1858. december 15.), aki székfoglaló értekezését két történeti segédtudományból: gyakorlati éremtanból (numizmatika) és pecséttanból (szfragisztika) tartotta, saját gyűjteménye ismeretlen, leíratlan érméit és pecsétgyűrűit bemutatva. Gróf Andrassy Aladár (1827-1903) nagybirtokos, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején honvéd őrnagy, az emigrációból visszatérve 1867 után Manó bátyjához hasonlóan Gömör-Kishont, valamint Zemplén vármegyék főispánja, a Szabadelvű Párt támogatója, az Aranygyapjas Rend és a Lipót Rend vitéze, királyi főkamarásmester, valóságos belső titkos tanácsos, a Főrendiház örökös tagja.¹⁴

Id. Andrassy Gyula nagybirtokos, politikus, a Magyar Királyság harmadik miniszterelnöke és egyben honvédelmi miniszter (1867. február 17.-1871. november 14.);¹⁵ az Osztrák-Magyar Monarchia második közös külügyminisztere (1871. november 14.-1879. október 2.).¹⁶

Andrassy gyermek- és ifjúkoráról kevés adat maradt fenn, mivel naplót nem vezetett.¹⁷ Az Andrassy grófi família az 1830-as években Oláhpatagon élt. Házitanítók által nyújtott képzés mellett Sátoraljaújhelyen, a kegyesrendi atyáknál végezte alsó- és középfokú tanulmányait, ahonnan egy testi fenyítés miatt kis híján megszökött. A keresésére induló tanárát (Károlyi Mihályné Andrassy Katinka szerint az internátus igazgatóját) megállásra és bocsánatkérésre készítette, és esküvel fogadtatta meg vele, hogy nem lesz bántódása visszatértekor.¹⁸ Az arisztokrata családokban nem voltak nyelvi akadályok, külföldi, francia és német, de olykor angol nevelőnőket is fogadtak a gyermekek

¹⁴ Kozári (2018) 13-14.

¹⁵ Szinnyi (1914) 166.; Gulyás (1939) 552.; Balogh (2003) 43.; Kozári (2018) 69-184.

¹⁶ Szinnyi (1914) 166.; Gulyás (1939) 552.; Balogh (2003) 43.; Kozári (2018) 208-211. Fontos megjegyezni, hogy az Andrassyak sem 1526 előtt, sem 1526 és 1848 között nem szerepeltek a magyar állam főméltóságai között. (A jelentősebb főméltóságok a király, a nádorispán, az esztergomi prímás érsek, az országbíró, a horvát bán, az erdélyi vajdák és fejedelmek, a tárnokmesterek, a királyi nemesi testőrség kapitányai, a királyi koronaörök, a főkancellár, az alkancellár, az erdélyi kancellárok és kormányzók, királyi személynök, királyi kamarai főnök (elnök), Magyarország Szent Koronájának ügyészei és ügyigazgatói). Mária Terézia (1717-1780, ur. 1740-1780) magyar király idejében az országos méltóságok közül rendszeresen többet csupán hét család töltött be: a herceg és gróf Batthyány, a herceg és gróf Esterházy, a herceg és gróf Grassalkovich, a herceg és gróf Pálffy, a gróf Csáky, a gróf Erdődy, valamint a gróf Nádasdy famíliák. Erre: Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai. Az udvari méltóságok archontológiája. Budapest, Maecenas, 1988. 5-6., 116-117. Az Andrassy-kormány adataira: Bölöny József: *Magyarország kormányai 1848-1975*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978. 48-48. A korábbi időszakok archontológiai összefoglalásaiban nincs nyoma az Andrassyaknak (és elődeiknek). A vizsgált források időrendben: Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 100-1301*. Budapest, História-MTA Történettudományi Intézet, 2011. 382.; Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301-1457 I-II*. Budapest, História-MTA Történettudományi Intézet, 1996. 831.; C. Tóth Norbert-Horváth Richárd-Neumann Tibor-Pálosfalvi Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458-1526 I. Főpapok és bárók*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatócsoport, 2016. 357. C. Tóth Norbert-Horváth Richárd-Neumann Tibor-Pálosfalvi Tamás-W. Kovács András: *Magyarország világi archontológiája 1458-1526 II. Megyék*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatócsoport, 2017. 616.

¹⁷ Kozári (2018) 14.

¹⁸ Szöts (1906) 10-11. A történetet kisebb eltérésekkel Károlyiné Andrassy Katalin (Katinka, Kató) nyomán Kozári is elbeszéli: Kozári (2018) 14. Lásd még: Károlyi Mihályné [Andrassy Katinka]: *Együtt a forradalomban*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1985. 27-28. Negyedik kiadás. Idézi: Kozári (2018) 14.

mellé, akiktől anyanyelvi szinten tanulták meg az idegen nyelveket. Ezt segítette a világlátás szélesítése mellett az egyetemi tanulmányokat követő hosszabb külföldi (nyugat-európai) körutazás. Széchenyi István (1791-1860), a két Tisza [Tisza Kálmán (1830-1902) és Tisza István (1861-1918)], valamint Pulszky Ferenc (1814-1897) is ezt az utat járta be. A gazdag, a latin mellett francia, német, ritkábban angol, elszórtan magyar nyelvű köteteket is tartalmazó arisztokrata főúri könyvtárak is segítették e réteg tagjai számára a szellemi kiteljesedést.¹⁹ Szapáry grófnő, Andrásy Gyula édesanyja angol társalkodónője, Mary Elisabeth Stevens szerint: „Andrásy úgy tudott angolul, mint egy született angol, és gyönyörűen beszélt franciául.”²⁰ Németül is kifogástalanul tudott

Felsőfokú tanulmányait illetően csupán annyit tudunk, hogy alighanem 1840 és 1844 között hallgatta a jog- és államtudományokat a Pesti Tudományegyetemen.²¹ (Vizsgatézis-nyomtatványa, illetve az egyetem fennmaradt anyagaiban elvétve található doktori (felavatási) értekezése nem maradt fenn.²² Az ifjú Andrásy 1846 körül a külföldi tanulmányutat Franciaországba, Angliába, és a hazai főúri körök által kevésbé látogatott Spanyolországba tette.²³

A tanulmányutat követően élénken bekapcsolódott Zemplén vármegye közéletébe.²⁴ A megyei közgyűlésen legelőször 1844-ben szólalt fel.²⁵ Később a Tisza szabályozásának kérdésében mutatott aktivitást, 1845 decemberében atyját (alighanem annak halála miatt) követte a Szabolcs Megyei Tisza-szabályozó Társulat elnöki székében. 1847-ben Zemplén vármegye követe volt az országgyűlésen. Ezt követően 1848-ban Zemplén vármegye főispánja lett.²⁶ Az 1848/49-es forradalom- és szabadságharcban, mint honvédőrnagy több csatában vett részt a zempléni önkéntesek élén. Személyes bátorságával úgy a schwechati (1848. október 30.), mint az isaszegi ütközetben (1849. április 6.) kitűnt.²⁷ A szabadságharcot követően 1849 és 1851 között Londonban, 1852 és 1868 között Párizsban volt emigráns. Ebben a az időszakban angol és francia lapokban,

¹⁹ Kozári (2018) 15.

²⁰ Stevens, Mary Elisabeth: *Levelek az Andrásy házból 1864-1869*. S.a.r, bev. tan.: Cieger András. Budapest, General Press, 2007. 70-71. Idézi: Kozári (2018) 39.

²¹ Csiffáry Gabriella: *Magyar politikusok az iskolapadban*. Budapest, Corvina, 2021. 120. annyit jegyez meg, hogy 1840-ben már Pesten hallgatott jogot. Gulyás is csak azt rögzíti, hogy a középiskolai tanulmányok után jogot hallgatott Pesten. Gulyás (1939) 552. Balogh is csupán a tanulmányok jogi jellegét emeli ki. Balogh (2003) 43.

²² Korábbi kutatásaink szerint az 1837 és 1841, valamint az 1843 és 1846 közötti évközből eleve nem maradt fenn vizsgatézis. 1836-ból, 1842-ből, és 1847-ből is csak néhány ismeretes. Koi Gyula (2005): Adatok 1800 utáni jogirodalmi kiadványainkhoz. Könyvészetileg ismeretlen nyomtatványok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kari Könyvtárában valamint az ELTE Egyetemi Levéltárában. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae* 47 (2005) 262-263.

²³ Szinnyei (1914) 166. (csak a külföldi utazásra történő általános utalással, az egyes országok külön említése nélkül); Gulyás (1939) 552.; Kozári (2018) 15.

²⁴ Szinnyei (1914) 166.; Gulyás (1939) 552.

²⁵ Szinnyei (1914) 166.; Gulyás (1939) 552.

²⁶ Szinnyei (1914) 166. 1847-1848-as politikai tevékenységére: Hegedüs (1937) 34-35.

²⁷ Szinnyei (1914) 166.; Gulyás (1939) 552.

folyóiratokban írt cikkei, tanulmányai nagy feltűnést keltettek.²⁸ Amikor 1849-ben a debreceni kormány képviselőjeként konstantinápolyi követ lett, ezredessé léptették elő.²⁹ 1851. szeptember 21-én (egyek források szerint szeptember 22-én, másutt szeptember 25-én) a császári hadbíróóság őt is halálra ítélte, és 1852. szeptember 1-jén az ítéletet távollétében és jelképesen (*in effigie*) végrehajtották. Ez a rettegett Újépület (*Neugebäude*), hivatalos nevén a Királyi Újépület vagy Kincstári Nagyépület (*Aedificium Regium Novum; Großes Ärarial Gebäude*) mellett, az egyes halálraítéltek nevével ellátott papírlap bitófára szögelésével történt.³⁰

1856. július 9-én, Párizsban vette nőül malomvízi gróf Kendeffy Katinkát (1830-1896), aki egy ősi erdélyi arisztokrata család tagja volt. Kendeffy Katinka az 1867-es koronázás után a már említett Erzsébet királyné főudvarmesternője, valamint belső bizalmasa lett.³¹ Gyermekeik közül a legidősebb gróf Andrássy Tivadar (1857-1905) nagybirtokos, politikus, országgyűlési képviselő a Szabadelvű Párt színeiben, műgyűjtő, az MTA igazgatósági tagja (1894. május 3.). Leányuk volt a hosszú életű gróf Andrássy Ilona (1858-1952), a szintén magas kort megérett ifj. gróf Batthyány Lajos (1860-1951), Fiume³² kormányzója, később Győr vármegye főispánja. Legkisebb gyermekük volt ifj. gróf Andrássy Gyula (1860-1929), jog- és államtudós, történész, a Magyar Királyság belügyminisztere (1906. április 8.-1910. január 17.), az Osztrák-Magyar Monarchia közös külügyminisztere (1918. október 24.-1918. november 2.), az MTA levelező (1898. május 6.), rendes (1904. május 13.), majd igazgatósági tagja (1913. április 24.)³³

Ezt követően 1858-ban amnesztiával tért haza. Sátoraljaújhely követeként 1861-1865-ben, illetve az 1865-1868-as időszakban országgyűlési képviselő Deák Ferenc (1803-1876) pártjához csatlakozva.³⁴ Képviselőházi egyedüli

²⁸ Szinnyei (1914) 166.

²⁹ Szinnyei (1914) 166.; Gulyás (1939) 552.

³⁰ Szinnyei (1914) 166.; Gulyás (1939) 552.; Ottlik (1944) 197-199.; Kozári (2018) 38. (Az eltérő dátumokra, a jelképes kivégzés helyére és módjára). Egy barátja, Arthur Seherr-Toß (1820-1898) porosz hivatalnok és diplomata szerint Andrássy nevetve, az alábbi szavakkal kommentálta a *Wiener Zeitung*-ban közzétett halálos ítéletet: „Olvasd csak, itt van a halálos ítéletem, oly jól van fogalmazva, hogy a sírkövemre sem kívánok szebb fölíratot.” Kozári (2018) 39.

³¹ Kozári (2018) 40-41.

³² Juhász Imre: *Fiume. Egy közép-európai város és kikötő a hatalmi érdekek metszéspontjában*. Budapest, Heraldika Kiadó, 2020. 512.

³³ Kozári (2018) 13-14.; Balogh (2003) 44-45. Az Andrássy-gyermekek ideiglenes nevelője 1870-ben négy hónapig Concha Győző (1846-1933) államtudós, a közigazgatástan művelője, jogbölcsész volt [az MTA levelező tagja (1886. május 6.); az MTA rendes tagja (1900. május 4.); az MTA igazgatósági tagja (1914. május 6.); az MTA tiszteleti tagja (1931. május 15.)], aki a köztestület másodelnöki tisztségét is betöltötte (1922. május 11.-1925. május 7.). Erre: Koi (2013) 83-83. Andrássy életművével Id. Wlassics Gyula (1852-1937) [az MTA levelező tagja (1886. május 6.); az MTA rendes tagja (1892. május 5.); az MTA igazgatósági tagja (1901. május 10.); az MTA tiszteleti tagja (1919. október 23.)], is foglalkozott, aki szintén az MTA másodelnöke volt (1898. május 6.-1901. május 10.). Erre: Koi (2014) 212. 1090. lj.

³⁴ Szinnyei (1914) 166.

alelnök (1865. december 20-tól), majd képviselőházi első alelnök (1866. április 16.-1867. április 8.).³⁵ Andrassy lett (Deák ajánlására)³⁶ a Magyar Királyság harmadik miniszterelnöke és egyben honvédelmi miniszter (1867. február 17.-1871. november 14.).³⁷ Jelentős szerepet játszott a kiegyezés (1867) előkészítésében és gyakorlati megvalósításában. Deák Ferenc mellett e vonatkozásban Andrassyt illeti meg a legnagyobb érdem.³⁸ A kiegyezés, vagy osztrák-magyar kiegyezés (*Österreichisch-Ungarischer Ausgleich*),³⁹ illetve a

³⁵ Balogh (2003) 43.

³⁶ Balogh (2003) 43-44.

³⁷ Szinnyi (1914) 166.; Gulyás (1939) 552.; Balogh (2003) 43.; Kozári (2018) 69-184.

³⁸ Szinnyi (1914) 166.

³⁹ Ifj. Andrassy Gyula: *Ungarns Ausgleich mit Österreich vom Jahre 1867*. Leipzig, Duncker und Humblot, 1897. 422. (Reprint kiadás: Leipzig, Duncker und Humblot reprints, 2013). Az osztrák-magyar kiegyezés négy törvény formájában valósult meg magyar részről, ezek az alábbiak. A magyar korona országai és az öfelsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról szóló 1867. évi XII. törvénycikk. Erre: Márkus Dezső (szerk., közrem.): *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000-1895. Milleniumi emlékkiadás [IX.] 1836-1868*. Budapest, Franklin Társulat, 1896. 333-344. Az Azon arányról, mely szerint a magyar korona országai az 1867: XII. törvénycikkben a sanctio pragmatica folytán közöseknek ismert államügyek terheit ezentúl viselik kérdésköréről szóló 1867. évi XIV. törvénycikk. Erre: Márkus (1896) 346-347.; Az államadóságok után a magyar korona országai által vállalandó évi járulékról szóló 1867. évi XV. törvénycikk. Erre: Márkus (1896) 347-349. A magyar korona országai és az öfelsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről szóló 1867. évi XVI. törvénycikk. Erre: Márkus (1896) 350-354. Elmondható, hogy a kiegyezés műve az 1848-as áprilisi törvényekhez, és a 12 pont követeléseire való visszatérést jelentették két pont kivételével: a nemzeti őrsereg és az önálló nemzeti bank nem valósult meg. Szükséges e körben említeni A nemzetőrsegről szóló 1847/1848. XXII. tc. felfüggesztetik. Erre: Márkus (1896) 333-333. A törvények szentesítését I. Ferenc József magyar királlyá történő koronázása előzte meg a magyar Szent Koronával, a budavári Nagyboldogasszony Főplébániatemplomban. A királykoronázás jogi alapja a ma már kevésszer emlegetett, Főlséges I. Ferenc József úr Magyarország és a társországok királyává avattatik és koronáztatik kérdéskörben alkotott 1867. évi I. törvénycikk volt). Erre: Márkus (1896) 326-326. Az 1867. évi VII. törvénycikk Az 1847/48 III. tc. azon intézkedéseinek, melyek a nádor mint királyi helytartó jogkörére vonatkoznak, módosításáról, és a nádorválasztás elhalasztásáról kérdéséről szól. Erre: Márkus (1896) 331-331. Ennek folytán a király koronázását Simor János esztergomi érsek, hercegprímás (1873. december 22-től bíboros), valamint Andrassy Gyula, mint miniszterelnök (a nádorispán helyettesítőjeként) együtt végezték 1867. június 8-án. (Simor érseket a koronázás előtt két nappal tüntették ki a legmagasabb magyar állami kitüntetéssel, Szent István-rend nagykeresztjével. Az 1895. évi törvények közzétételéig húsz kötetesre tervezett vállalkozás, a *Corpus Juris Hungarici milleniumi emlékkiadás* kapcsán szükséges megemlíteni, hogy a megelőző hét kötet kapcsán a következők működtek közre az egyes, 1832-ig (1832-1836-ig) alkotott latin törvénytövegek megállapításában, és a szövegek fordításában. Az I. kötetben (1000-1526) lévő Árpád-kori törvényeket (1000-1301) Nagy Gyula [1895-től Tasnádi Nagy Gyula] (1849-1924), a Magyar Országos Levéltár levéltárnoka, az MTA levelező tagja (1892. május 5.) adta ki. Zala és Zemplén vármegye története mellett a Hazai Oklevéltár 1234-1536 egyik kiadója, és az Anjou-kori Oklevéltár VII. kötetének kiadója gondozta. Szükséges megemlíteni, hogy a CJH milleniumi emlékkiadása I. kötetéből kimaradt 19 törvény közül az Árpád-korra vonatkozó 1267-es, 1291-es, és 1298-as törvények, melyeket még Kovachich Márton György (1744-1821) és Kovachich József Miklós (1798-1878) fedezett fel, az alábbi modernebb szövegkiadásból ismerhető meg: Szilágyi Loránd: *Árpád-kori törvények. Kézirat*. Budapest, Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, 1955. 128. Az I. Károlytól III. Ferdinándig alkotott törvényeket tartalmazó II. kötetet (1301-1526), III. kötetet (1526-1608), és IV. kötetet (1608-1657); a Werbőczy Hármaskönyvét (1517) tartalmazó V. kötetet; továbbá Erdély külön törvényeit (1540-1848) tartalmazó VI. kötetet, (1540-1848) Kolosváry Sándor (1840-1922) magánjogász, jogtörténész, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rektora (1888-1889), az MTA levelező tagja (1892. május 5.) és Óvári Kelemen (1844-1925) jogtörténész, 1870-től a Pesti Tudományegyetemen a polgári törvénykezési jog (mai kifejezéssel polgári eljárásjog, azaz a polgári peres és nem peres eljárások joga) professzora, 1872 és 1916 között a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen a jogtörténet professzora, az MTA levelező tagja (1892. május 5.) jelentette meg. Másik közös forráskiadványuk volt: Kolosváry Sándor-Óvári Kelemen: *Corpus Statutorum Hungariae municipalium. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye [16-18. század] I. Az erdélyi törvényhatóságok jogszabályai. II/1. A Tiszáninneneni törvényhatóságok jogszabályai 1. II/2. A Tiszáninneneni törvényhatóságok jogszabályai 2. III. A Tiszántúli Tiszáninneneni törvényhatóságok jogszabályai IV/1. A dunáninneneni törvényhatóságok jogszabályai 1.*

horvát-magyar kiegyezés (*hrvatsko-ugarska nagodba*) művében döntő szerepe volt.⁴⁰ A kiegyezés rendszerében Magyarországot és az osztrák tartományokat egyenrangú szerep illette meg. Emellett Andrássy miniszterelnökként a polgári államrend kiépítésén dolgozott. A kiegyezés mellett kiemelendő még 1867-1870 között a Katonai Határőrvidék polgárosítása⁴¹ (kivonása a katonai közigazgatás alól, és a magyar állam részévé tétele),⁴² a nemzetiségi törvény⁴³ és a véderőtörvény⁴⁴ elfogadása mellett a magyar honvédség⁴⁵ megteremtése. Hivatali ideje alatt fogadta el az országgyűlés a polgári törvénykezési rendtartás,⁴⁶ és a kötelező elemi iskolai oktatás bevezetésének⁴⁷ szabályait. Ebben az időszakban fogadták el a Legfőbb Állami Számvevőszéket⁴⁸ létrehozó jogszabályt is. Megakadályozta a monarchia trialista, a cseheknek kedvező átalakítási tervét. Szerepe volt abban is, hogy a monarchia semleges maradt az 1870-1871-es francia-porosz háborúban.⁴⁹ Az Osztrák-Magyar Monarchia második közös külügyminisztere (a monarchia első számú politikusa), és a császári ház minisztere (1871. november 14.-1879. október 2.).⁵⁰ Közös külügyminiszteri működése körében 1872-ben a hercegi rangot viselő Otto von Bismarck-kal (1815-1898) porosz miniszterelnökkel (1862-1871),⁵¹ az általa egyesített Német

IV/2. A dunáninneni törvényhatóságok jogszabályai 2. V/1. A dunántúli törvényhatóságok jogszabályai 1. V/2. A dunántúli törvényhatóságok jogszabályai 2. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1885-1904. I. 639; li, 521; lxxviii, 422; lxxix, 801; lxxxiii, 916; lxix, 842; lxiv, 704; lix, 585. Az I. Lipóttól I. Ferencig terjedő korszakot: a VII. kötetet (1657-1740) és VIII. kötetet (1740-1835) Tóth Lőrinc (1814-1903) Deák-párti politikus, ügyvéd, semmitőszéki, valamint kúriai bíró, kúriai tanácselnök (1883-1894), jogi író, a polgári törvénykezési jog, és az anyagi büntetőjog művelője, az MTA levelező (1836. szeptember 10.), és rendes (1858. december 15.) tagja jelentette meg. A többi rész Márkus Dezső (1862-1912) ügyvéd, kodifikátor, jogi szakíró, a magánjog, a családjog, a végrehajtási jog, a közjog, valamint a közigazgatási jog művelője, a CJH sorozat irányítója mellett a hatkötetes Magyar jogi lexikon főszerkesztőjének, és egy jelentékeny része szerzőjének kiadása. A kiegyezésről lásd még: Balogh (1906) 30-33.; Kozári (2018) 98-100.; Tókéczki (2020) 46-70.

⁴⁰ Halász (1911) 56-59. utal arra, hogy a horvát-magyar kiegyezés Andrássy és Deák közös műve. Általános áttekinés: Juhász (2020) 101-103. 1868. június 25-én történt meg A Magyarország, s Horvát-, Szlavón és Dalmátországok közt fennforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről szóló 1868. évi XXX. törvénycikk foglalta magában a magyar-horvát kiegyezést. Erre: Márkus (1896) 422-439. Az 1868 óta alkotott horvát-szlavón autonóm törvények közzétételét Márkus Dezső külön is megemlíti. Erre: Márkus (1896) 601. Ezt a joganyagot lásd: Márkus Dezső: Függelék az 1868. évi XXX. törvénycikk 10. §-ához. A Horvát-Szlavón- és Dalmátországok által önkormányzati jogkörükben alkotott törvények jegyzéke [1868-1895]. In: Márkus (1896) 589-600. Maga a fordítás (az egyes törvények címfordítása) a horvát hivatalos lap, a *Narodne novine* nyomdája által közzétett német nyelvű joggyűjteményből származott az 1892-ig terjedő matéria vonatkozásában. Az 1893-1895 közötti joganyagot Ivan Bojničić bírósági tolmács német nyelvű hiteles fordításban bocsátotta Márkus Dezső rendelkezésére. Márkus (1896) 589. 1. lj.

⁴¹ Kozári (2018) 151-153.

⁴² Wertheimer (1910-1913) I. 476-500.; Halász (1911) 56-57. 121-122.

⁴³ A nemzetiségi egyenjogúsítás tárgyában alkotott 1868. évi XLIV. törvénycikk. Márkus (1896) 490-493.

⁴⁴ A véderőről szóló 1868. évi XL. törvénycikk. Márkus (1896) 470-479.

⁴⁵ A honvédségről szóló 1868. évi XLI. törvénycikk. Márkus (1896) 480-484.; Balogh (1906) 33-35.

⁴⁶ A polgári törvénykezési rendtartás tárgyában alkotott 1868. évi LIV. törvénycikk. Márkus (1896) 508-571.

⁴⁷ A népiskolai közsoktatás tárgyában alkotott 1868. évi XXXVIII. törvénycikk. Márkus (1896) 449-468.

⁴⁸ Az állami számvevőszék felállításáról és hatásköréről szóló 1870. évi XVIII. törvénycikk. Miniszterelnöki pályája értékelésére: Angyal (1941) 36-47.; Ottlik (1944) 201-204.; Balogh (2003) 44.; Sebestény (2014) 329-348.; Kozári (2018) 69-125.

⁴⁹ Balogh (2003) 43-44.

⁵⁰ Szinnyei (1914) 166.; Gulyás (1939) 552.; Balogh (2003) 44.; Kozári (2018) 208-211.

⁵¹ Halász (1911) 121-122. említi Andrássy első találkozását Bismarck-kal.

Császárság kancellárjával (1871-1890), és a szintén herceg orosz Alekszandr Mihajlovics Gorcsakovval (1798-1883), az Orosz Birodalom külügyminiszterével (1856-1882) együtt Andrassy jelen volt a három császár (az osztrák-magyar, a német, és az orosz cár) találkozásánál. 1874-ben elkísérte I. Ferenc Józsefet szentpétervári, 1875. április-májusában velencei és trieszti látogatására, illetve 1876-ban Reichstattban az orosz cárral való találkozására. 1876. január 31-én a Török Porta részére nyújtott be diplomáciai jegyzéket.⁵² Időközben átmenetileg közös pénzügyminiszter is volt (1871. november 14.-1872. január 15. és 1876. június 11.-1876. augusztus 14. között).⁵³ Részt vett 1878. június 13. és július 13. között az Oszmán Birodalom, és a balkáni népek (albánok, görögök, montenegróiak, románok, szerbek) tárgyalásait szolgáló berlini kongresszuson is.⁵⁴ 1869-ben az újonnan felállított Magyar Honvédsereg szabadságolt állománybeli ezredese. 1872-ben tábornoknak,⁵⁵ 1878-ban altábornaggyá nevezték ki.⁵⁶ 1884-ben a Tiszavölgyi Társulat Központi Bizottságának elnöke lett.⁵⁷

A Magyar Tudományos Akadémia igazgatósági tagságát 1876. június 10-én, tiszteleti tagságát 1888. május 4-én nyerte el.⁵⁸ Amikor Bécsből visszaköltözött Budapestre, gyakran hallatta döntő szavát akadémiai tanácskozásokon, melyeken gyakran részt vett. Felmerült 1889-ben, hogy betöltené a köztestület elnöki tisztségét, megindult jelölésének folyamata is, azonban egészségi állapota e tisztség vállalását már nem tette lehetővé. Nevéhez, miniszterelnöki ciklusához fűződik a Magyar Tudományos Akadémia országos segélyéről (rendszeres támogatási pénzalapjáról) való törvényhozási döntés.⁵⁹ Ezt a kérdést később A Magyar Tudományos Akadémia állami segélyezéséről szóló 1923. évi I. törvény rendezte.⁶⁰

1867-ben a királykoronázás előtt tüntették ki a Szent István-rend nagykeresztjével. Emellett 1877-ben aranygyapjas vitéz, valamint spanyol grand is lett.⁶¹ 1890. február 18-án, hajnali 3 órakor halt meg Voloscában, mely jelenleg Abbázia (Opatija) része.⁶² Halálát ismeretlen betegség, rák vagy *uraemia* okozta.

⁵² Külügyminiszteri pályája értékelésére: Szinnyei (1914) 166.; Angyal (1941) 52-56.; Ottlik (1944) 204-212.; Kozári (2018) 208-211.

⁵³ Balogh (2003) 44.

⁵⁴ Szinnyei (1914) 166-167.; Angyal (1941) 63-69.

⁵⁵ Balogh (2003) 44.

⁵⁶ Szinnyei (1914) 167.

⁵⁷ Szinnyei (1914) 166-167.

⁵⁸ Szinnyei (1914) 167.; Balogh (2003) 43.; Angyal (1941) 35-36.

⁵⁹ Angyal (1941) 36.

⁶⁰ Koi (2017) 60-61.

⁶¹ Szinnyei (1914) 166.

⁶² Szinnyei (1914) 167.; Angyal (1941) 76-79.; Gulyás (1939) 552. (Órára pontos adatokkal).

A Magyar Tudományos Akadémia aulájában ravatalozták fel, onnan vitték a tőketerebesi családi sírboltba.⁶³

Id. Andrassy Gyula főbb munkái

Andrassy Gyula, Szentivanyi Károly és Gorove István -[1861.] május 23-án tartott beszéde. A Magyarország [1861. évi] 121. száma után. (Szentivanyi Károllyal és Gorove Istvánnal). Pest, Wodianer, 1861. 36; *Gróf Andrassy Gyula miniszterelnök választói előtt tartott beszéde S.A. Újhelyen [Sátoraljaújhelyen].* Szeged, Burger Zsigmond, 1869. 4.; *Gróf Andrassy Gyula miniszterelnök választói előtt tartott beszéde.* Pest, Ráth, 1869. 15; *Rede des Graf Julius Andrassy an seine Wähler. Empfohlen allen Vaterlandsfreuden von der Deák-Partei in Veszprém.* Veszprém, Karl Ramazetter, 1869. 16.; *Andrassy Gyula gróf külügyminiszter beszéde. Tartotta az osztrák delegáció költségvetési bizottságának 1878. november 30-i ülésében.* Budapest, Légrády Testvérek, 1878. 11.; *A Ferenc-csatorna. Felolvasás.* Budapest, Athenaeum, 1878. 30; *Andrassy Gyula beszéde a véderő-törvényjavaslat tárgyában. Elmondott 1889. ápril[is] hó 5-én.* Budapest, Franklin, 1889. 68; *Andrassy Gyula beszédei 1847-1871. I. 1847-1868. II. 1869-1871.* (Kiadta: Lederer Béla). Budapest, Franklin 1891-1893. vii, 422, 1 t., iv, 586, 1 t.

Felhasznált irodalom

Kákay Aranyos II. [Ifj. Ábrányi Emil]: *Gróf Andrassy Gyula. Politikai élet-és jellemrajz.* Budapest, Athenaeum, 1878. 223.; Kákay Aranyos II. [Ifj. Ábrányi Emil]: *Graf Julius Andrassy. Ein Leben- und Charakterbild.* Leipzig-Pressburg [Pozsony], Haessel-Stampfel, 1879. 220.; Monori Wertheimer Ede: *[Id.] Gróf Andrassy Gyula élete és kora I. Külügyminiszteri kineveztetéséig.* [I. 1. A koronázásig (1-9. fejezet) I.2. [Friedrich Ferdinand von] Beust bukása és [Id.] Andrassy [Gyula] kineveztetése (10-17. fejezet)] II. *Az 1877. január 15-i titkos konvencióig.* III. *[Id.] Andrassy [Gyula] életének utolsó évei és jellemzése.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1910-1913-1913. xxxiii, 782, 1 t., xx, 522, xv, 469; Id. Szinnyei József: *[Id.] Andrassy (!) Gyula [címszó].* In: Id. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái I. Aachs – Bzenszki.* Budapest, Hornyánszky Viktor, 1914. 166-168.; Szöts Pál: *Andrassy [Gyula]. Adomák, apróságok.* Budapest, Athenaeum, 1890. 134; Balogh Pál: *Andrassy Gyula gróf. Andrassy Gyula gróf emlékezete 1823-1890.* Budapest, Lampel R. [Róbert] Könyvkereskedése (Wodianer F. [Fülöp] és fiai), 1906. 59, (3). Magyar könyvtár sorozat; Halász Imre: *Gróf Andrassy Gyula.* In: Halász Imre: *Egy letűnt nemzedék. Emlékezések a magyar állam kialakulásának újabb korszakából.* Budapest, A „Nyugat” kiadása, 1911. 44-136.; Hegedüs Loránt: IV-IX. fejezetek. In: Hegedüs Loránt: *Két Andrassy és két Tisza.* Budapest, Athenaeum, 1937. 27-

⁶³ Kozári (2018) 215-216.

212.; Gulyás Pál: [Id.] Andrassy Gyula [címszó]. In: Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat I. Aachs-Bálint Rezső*. Budapest, M. K. Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium – Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Tudományos Akadémia – Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1939. 552-554.; Angyal Dávid: [Id.] *Gróf Andrassy Gyula (1823-1890)*. [A szerző] *felolvasta a Magyar Tudományos Akadémia 1940. október 2-i összes ülésén*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1941. 79. Értekezés a történeti tudományok köréből sorozat XXV. kötet, 11. szám; Ottlik György: *Idősebb gróf Andrassy Gyula. Különlenyomat a Budapesti Szemle 1944. évi áprilisi füzetéből*. Budapest, Franklin Társulat, 1944. 193-219.; Balogh Margit: *Id. gr. Andrassy Gyula [szócikk]*. In: Balogh Margit-Burucs Kornélia-Hay Diana-Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I. A-H*. Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Tudománytár, 2003. 43-44.; Koi Gyula (2005): *Adatok 1800 utáni jogirodalmi könyvkiadásunkhoz. Könyvészetileg ismeretlen nyomtatványok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kari Könyvtárában valamint az ELTE Egyetemi Levéltárában*. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae* 47 (2005) 241-280.; Koi Gyula: [Id. Andrassy Gyulával foglalkozó részek]. In: Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája. Zsoldos Ignác (1803-1885) Récsi Emil (1822-1864) Concha Győző (1846-1933) Magyary Zoltán (1888-1945)*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013. 83-83.; Koi Gyula: [Id. Andrassy Gyulával foglalkozó részek]. In: Koi Gyula: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kameralisztika időszakától a Magyary-iskola koráig*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2014. 212. 1090. l.j.; Sebestény Sándor: *Emlékképek [Id.] gr. Andrassy Gyula pályájának kormányfői szakaszáról*. *Polgári Szemle* 10. évf. (2014) 3-6. szám 329-348.; Koi Gyula: *A Magyar Tudományos Akadémia szabályozása. Múlt és jelen kérdései*. In: Jakab András – Körtvélyesi Zsolt (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia helyzete és reformlehetőségei. Történeti és összehasonlító kitekintéssel. The situation and reform opportunities of the Hungarian Academy of Sciences*. Budapest, Osiris, 2017. 50-117.; Kozári Monika: *Andrassy Gyula*. Budapest, Gondolat, 2018. 224, 20 t.; Tökéczki László: *A bohém zseni. [Id.] Gróf Andrassy Gyula szellemi-politikai arcéle*. Budapest, Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2020. 124, (5), 18 t.; Juhász Imre: *Fiume. Egy közép-európai város és kikötő a hatalmi érdekek metszéspontjában*. Budapest, Heraldika Kiadó, 2020. 512.; Csiffáry Gabriella: *Magyar politikusok az iskolapadban*. Budapest, Corvina, 2021. 494, (1).; Augostovič, Michal: *Pred 200 rokmi sa (ne)narodil Július Andrassy-naša európska osobnost.* Po tom, ako ho v jeho neprítomnosti popravili, urobil bájnu kariéru. [200 éve (nem) született [Id.] Andrassy Gyula, európai hírű személyiség, akit távollétében végeztek ki, és mesés életpályát futott be.] *Štandard*, 2023. március 8. <https://standard.sk/329273/pred->

[200-rokmi-sa-nenarodil-julius-andrassy-nasa-europska-osobnost-po-tom-ako-ho-v-jeho-nepritomnosti-popravili-urobil-bajnu-karieru](#) (Letöltés dátuma: 2025.03.10.).

Koi Gyula PhD
tudományos főmunkatárs, vezető kutató
Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE)
Államtudományi és Nemzetközi Tudományok Kar
Pécsi Tudományegyetem (PTE) Állam- és Jogtudományi Kar
HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet
email: Koi.Gyula@uni-nke.hu